

Hoe ziet het speciaal onderwijs er uit in 2026?

*Special education is a service not a place.*¹

Maarten Faas & Bert Reuvecamp

Samenvatting

In dit artikel verkennen we de toekomst van het speciaal onderwijs. Eerst komt aan de orde wat passend onderwijs nu precies inhoudt en wat de onderwijskundige agenda van het Nederlandse onderwijs omvat. Dan gaan we in op de zogenaamde *21^e Century Skills*, de veronderstelde vaardigheden die leerlingen van nu nodig hebben voor de toekomst van straks. Als we die ook als leidraad gebruiken voor de ontwikkeling van het curriculum van het speciaal onderwijs, dan zal dat vragen om meer gepersonaliseerd en gedifferentieerd leren. Dat heeft consequenties voor de rol van de leraar, voor de onderwijskundige agenda van het speciaal onderwijs en voor de organisatie van dat onderwijs.

1. Toekomst

Hoe zal het speciaal onderwijs er uit zien in 2026? Twaalf jaar na de officiële invoering van de wetgeving rond passend onderwijs.

'Voorspellen is moeilijk, vooral als het om de toekomst gaat', aldus de Amerikaanse 19^e-eeuwse schrijver Mark Twain. Toch is nadenken over deze toekomst noodzakelijk voor de onderwijsontwikkeling. Immers, als je geen visie hebt op de toekomst, kom je zeker verkeerd uit.

De vraagstelling in dit artikel is de volgende. Hoe ziet passend onderwijs er in de toekomst uit? Wat zijn de majeure ontwikkelingen in het onderwijs in Nederland? Wat betekent dat voor de onderwijskundige agenda van het speciaal onderwijs? Wat betekent dat voor de ontwikkelingen van het curriculum in het speciaal onderwijs en wat voor de organisatie op schoolniveau?

Het Nederlandse onderwijs ondergaat een grootschalig veranderingsproces, namelijk het realiseren van passend onderwijs, maar ook het streven naar meer gepersonaliseerd onderwijs en grootschalige ICT-toepassingen in de klas (vgl. Fransen, 2013).

Met de invoering van de wetgeving voor het passend onderwijs op 1 augustus 2014 is de verhouding tussen het regulier en speciaal onderwijs fundamenteel veranderd. Er kunnen geen leerlingen meer via een indicatiestelsel vanuit het regulier naar het speciaal onderwijs doorstromen. Dit is nu belegd binnen de samenwerkingsverbanden passend onderwijs zowel in het primair als voorgezet onderwijs.

De wetgever wil met passend onderwijs een wijziging van het paradigma in het denken over zorg en extra ondersteuning binnen het onderwijs. Niet denken: *'wie lost voor mij mijn problemen op?'* Maar denken: *'hoe lossen wij zelf onze problemen op?'*

Het regulier en speciaal onderwijs vormen regionale samenwerkingsverbanden.

Daarbinnen zijn zij zowel de beleidsregisseur, de financier, de verwijzer als de inkoper van speciaal onderwijs. Hoe de verhoudingen tussen regulier en speciaal onderwijs vorm en inhoud krijgen zal per regio sterk verschillen.

- Sommige samenwerkingsverbanden krijgen er in de komende jaren financiële middelen bij, terwijl andere regio's fors moeten krimpen in het kader van de verevening². Dit heeft uiteraard effecten op de omvang van het speciaal onderwijs.
- Sommige samenwerkingsverbanden organiseren de extra (zware) ondersteuning vooral centraal, andere samenwerkingsverbanden leggen deze verantwoordelijkheid decentraal bij de scholen zelf.

Wij focussen in dit artikel op het speciaal onderwijs dat we tot de invoering van het passend onderwijs aanduidden als 'cluster 4', speciaal onderwijs voor leerlingen met forse gedrags- en/of psychiatrische problemen³ (Drost & Bijstra, 2008; Smeets, e.a., 2007).

2. Passend onderwijs

Wat is passend onderwijs?

- Er is zorgplicht. Elke school voor basis- en voorgezet onderwijs is verantwoordelijk voor passend onderwijs voor elke leerling.
- Elke schoolorganisatie richt daartoe zijn eigen structuur voor basisondersteuning in, inclusief een eigen ondersteuningsprofiel (wat kan een school zelf presteren op het terrein van de extra leerlingenzorg).
- Binnen de samenwerkingsverbanden worden de financiële middelen voor de extra leerlingenondersteuning verdeeld.⁴
- Samenwerkingsverbanden hebben een commissie die besluit of een leerling extra ondersteuning krijgt of naar een speciale school kan gaan, namelijk via het afgeven van de toelatingsverklaring. Dit gebeurt niet meer op basis van een diagnose, maar op basis van een handelingsgerichte vraag, wat heeft deze leerling nodig?
- De samenwerkingsverbanden hebben al het bovenstaande uitgewerkt in een ondersteuningsplan. Hierin wordt beschreven hoe leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben passende begeleiding en/of een passende plek kunnen krijgen.
- De huidige wetgeving maakt verbrede toelating mogelijk. Met andere woorden, de voormalige cluster-4 scholen mogen ook cluster-3 leerlingen toelaten en omgekeerd. De rigide splitsing van leerlingen is losgelaten. Dit biedt nieuwe kansen en bedreigingen.

De zorg voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften zal als gevolg hiervan, nog nadrukkelijker dan voor de invoering van het passend onderwijs, dakpansgewijs worden opgebouwd.

1. Alle leerlingen volgen regulier funderend onderwijs.
2. Leerlingen met extra vragen of behoeften krijgen dat primair van hun eigen leraren, die meer gedifferentieerd kunnen lesgeven, zowel naar hoogbegaafden, leerlingen met leerachterstanden als naar leerlingen met pedagogische en/of sociale problemen en/of stoornissen. Hierbij hebben ze ondersteuning van de intern begeleider (IB-er) of zorgcoördinator van de school.
3. Voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften die meer vragen dan differentiatie, zullen arrangementen aangeboden worden, vormen van extra (ambulante) begeleiding, hulp in kleinere groepen, trajectklassen, opvang voor en na school en in de pauze, e.d.
4. In het primair onderwijs hebben we als intensieve extra ondersteuning het speciaal basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs de onderwijszorgcentra of orthopedagogische didactische centra, al zien we ook veel dat dit soort voorzieningen in het regulier onderwijs worden geïntegreerd.
5. De laatste opvangmogelijkheid voor extra zware ondersteuning wordt gevormd door het speciaal onderwijs.

De beweging waar het passend onderwijs voor staat is zo veel mogelijk leerlingen onderwijs te bieden binnen de context van de 'gewone' school. Dit is ingegeven door het ideaal dat alle leerlingen in het gewone onderwijs tot hun recht zouden moeten komen. Liever geen speciaal onderwijs, geen separatie, geen aparte voorzieningen op andere plekken, maar integratie en inkluderend onderwijs. Dat is en blijft het ideaal, tegelijkertijd weten we ook dat dit (voorlopig) nog niet aan de orde is. Twee tot drie procent van de leerlingen heeft een handicap of een stoornis, of er zijn zeer bijzondere omstandigheden die participeren in het regulier onderwijs onmogelijk dan wel onwenselijk maken. Daarom blijft speciaal onderwijs nodig, terwijl het tegelijk noodzakelijk is ons te bezinnen op de positie en de inhoud van dit onderwijs. De ontwikkelingen in het passend onderwijs impliceren in alle gevallen: samenwerken en het ontwikkelen van nieuwe vormen van ondersteuning: symbioses en arrangementen⁵, het sturen op integratie en inclusie van alle leerlingen in het reguliere onderwijs.

3. Het onderwijs van de toekomst

Als we over de toekomst van het speciaal onderwijs nadenken, is het van belang goed in beeld te hebben wat de toekomst van het onderwijs is. Immers, het speciaal onderwijs is onderwijs en dient het onderwijs.

Los van het debat over de toekomst van het onderwijs in Nederland (Ons onderwijs2032, 2016), bestaat er consensus over de gewenste ontwikkelingen in het funderend onderwijs. De bestuursakkoorden van het primair en het voortgezet onderwijs met de minister van Onderwijs (Bestuursakkoord voor de sector primair onderwijs, 2014; Klaar voor de toekomst! Sectorakkoord VO, 2014) schetsen de onderwijsontwikkeling voor de komende jaren.

Hoewel beide akkoorden een wat verschillende opbouw hebben, zijn de grote lijnen vergelijkbaar en uitwisselbaar. Hieronder geven we in zeven punten de essentie van de beide akkoorden weer.

1. Het onderwijs in Nederland wil werken aan meer maatwerk, uitdagend onderwijs en talentontwikkeling. Dat betekent meer gepersonaliseerd leren en differentiatie naar zowel excellente leerlingen (hoogbegaafden) als leerlingen met een extra ondersteuningsvraag (passend onderwijs).
2. Er moet een doorbraak komen in de digitalisering in het onderwijs. Eigentijdse voorzieningen zijn nodig op het gebied van ICT.
3. Het onderwijs blijft zich inzetten voor een brede vorming en een toekomstgericht onderwijs. In het VO spreekt men van: kwalificatie – socialisatie – persoonsvorming. Met andere woorden: onderwijs is niet alleen kennis overdragen, maar heeft ook een pedagogische opdracht.
4. Er is inspanning noodzakelijk voor een duurzame verbetering van de onderwijskwaliteit in de school. Trefwoorden daarbij zijn: lerende organisatie, onderwijskundig leiderschap (Jutten & Francot, 2013), opbrengstgericht werken, goed bestuur (Versterking bestuurskracht onderwijs, 2013).
5. Ook is veel aandacht nodig voor de professionele ontwikkeling van de leraar (Onderwijsraad, 2013). Van belang zijn hierbij thema's als: academisering, verbeteren didactische vaardigheden, differentiëren, begeleiding startende leraren, lerarenregister.
6. Partnerschap in de regio en de doorgaande lijn zijn essentieel. De verbinding van de school met haar omgeving en sociale context kan worden versterkt. De doorgaande lijn: van kinderopvang naar primair onderwijs, van PO naar VO en van VO naar MBO, HBO of universitair onderwijs of de arbeidsmarkt.
7. Specifiek voor de positie van het speciaal onderwijs is dat in beide akkoorden expliciet genoemd wordt dat SO en VSO ontvlecht gaan worden. Concreet: het VSO wordt aangesloten op de wetgeving en cao van het VO.

3.1 21st Century Skills

De bovenstaande ambities zijn er op gefocust het Nederlandse onderwijs te verbeteren. De leerlingen in het onderwijs van vandaag, zijn de burgers in onze samenleving van morgen.

Wat moeten leerlingen nu leren om optimaal voorbereid te zijn op de samenleving in de 21ste eeuw?

Belangrijk is de vraag 'hoe ziet de maatschappij van de toekomst eruit waaraan onze leerlingen gaan deelnemen?'. We zien trends naar een informatie- en netwerkmaatschappij waar het onderwijs leerlingen op moet voorbereiden. We weten ook dat we nu leerlingen opleiden voor beroepen die we nu nog niet kennen.

Hoe dan ook, dit kunnen we wel over de toekomst zeggen.

1. Er zal veel kennis worden gevraagd, omdat we een kenniseconomie zijn.
2. De samenleving wordt steeds meer individueel gericht, participatie is vooral eigen verantwoordelijkheid.
3. De omvang van de verzorgingsstaat vermindert, mensen moeten meer zelf en onderling sociale problemen oplossen.
4. Veel en snelle informatie is beschikbaar via internet, *social media*; alles is zichtbaar en alle kennis is op een simpele *Iphone* te ontsluiten.

Wereldwijd zijn over de vraag welke vaardigheden leerlingen voor de toekomst moeten leren door verschillende organisaties modellen gepresenteerd. In ons land heeft 'Kennisset' deze modellen vertaald naar de Nederlandse situatie onder de titel '21st Century Skills' (Voogt & Pareja Roblin, 2010; vgl. ook Marzano & Heflebower, 2015). Naast taal en rekenen en de kernvakken, zijn de met name competenties op het gebied van sociale vaardigheden van belang. Het gaat om aspecten zoals goed kunnen samenwerken, effectief communiceren, goed problemen kunnen oplossen en het hebben van goede sociale en culturele vaardigheden. Dat veronderstelt dat leerlingen creatief zijn en kritisch kunnen denken en zelfreflectie hebben. Ook een goede ICT-geletterdheid (Thijs, e.a., 2014), goed weten hoe 'social media' en 'google' te gebruiken, is essentieel. Dus omgaan met ICT-middelen, maar vooral met media.

Ook een betrokken, ondernemende en nieuwsgierige houding zijn belangrijk in de 21ste eeuw. Dit roept de vraag op welke vaardigheden leerlingen in het speciaal onderwijs extra goed moeten ontwikkelen om, met hun handicap, in die maatschappij adequaat te kunnen functioneren. Een panel van deskundigen⁶ (leerkrachten, intern begeleiders, gedragswetenschappers, ambulante begeleiders en schoolleiders) noemde de volgende, communicatieve, vaardigheden, het werken in teams en netwerken wordt steeds belangrijker, effectief kunnen communiceren is daarbij een voorwaarde. Flexibiliteit is in alle opzichten een belangrijke competentie in een samenleving die steeds vloeibaarder, steeds sneller lijkt te veranderen. Oplossingsgericht kunnen denken en handelen zijn belangrijk. Dat vraagt om aanpassingsvermogen, zelfdiscipline, zelfredzaamheid en om zelfinzicht en zelfreflectie. Er is niet veel fantasie voor nodig om te begrijpen dat dit niet eenvoudig is voor kinderen met autisme spectrum stoornissen of gedragsstoornissen. Digitale vaardigheden zijn ook van essentieel belang voor de toekomst. Leerlingen in het speciaal onderwijs hebben veelal geen problemen met de ICT-techniek, maar des te meer met mediawijsheid, de juiste toepassing en gebruik van de techniek.

Interessant hierbij is de uitdaging voor het speciaal onderwijs. Immers, juist op competenties als samenwerking, communiceren, probleemoplossend vermogen, sociale vaardigheden, hebben leerlingen met gedrags- en/of psychiatrische problemen vaak grote moeite en achterstanden (Lane, e.a., 2005; Stoutjesdijk, e.a., 2011). In aansluiting op de ambitie 'brede vorming en toekomst gericht onderwijs', ligt hier voor het speciaal onderwijs een speciale opdracht. Namelijk het onderwijskundig een verschil maken met de serieuze ontwikkeling van het curriculum van de leergebied overstijgende kerndoelen.

3.2 Gepersonaliseerd leren

Een belangrijke ontwikkeling in het onderwijs is 'gepersonaliseerd leren' (vgl. Marquenie, e.a., 2014; Oostdam, e.a., 2007). Het eerder genoemde deskundigen panel heeft stilgestaan bij de voor- en nadelen van gepersonaliseerd leren.

Als voordelen zien zij dat elke leerling kan leren op zijn eigen niveau en tempo. Meer maatwerk en differentiatie zijn mogelijk. Ook maakt gepersonaliseerd leren een betere aansluiting mogelijk bij eigen belevingswereld en interesse van de leerling. Dit prikkelt de motivatie. ICT-toepassingen maken het mogelijk vorderingen van leerlingen nauwgezet gevolgd te volgen en maken het mogelijk voor de docent hierop sneller proactief te kunnen reageren. Gepersonaliseerd leren is ook actief leren in plaats van absorberen. Als nadelen zien zij dat gepersonaliseerd leren vraagt om een andere rol van de docent en een andere invulling van het denken over speciaal onderwijs. Het vraagt om een ander onderwijskundig paradigma en dat ontstaat niet als vanzelf. Ook vraagt het om bij- en nascholing van de leraar. Gepersonaliseerd leren zou kunnen leiden tot minder sociale interactie tussen leerlingen, terwijl deze leerlingen juist die competentie extra moeten ontwikkelen. Het vraagt veel van de zelfstandigheid en de executieve vaardigheden van leerlingen. Juist voor veel leerlingen in het speciaal onderwijs een belemmering.

De insteek van gepersonaliseerd leren is anders dan de klassieke benadering: probeer het onderwijs af te stemmen op de individuele leerling. Dus **voor** leerlingen, *door* leerlingen en vooral *mét* de leerlingen! In een ICT-rijke omgeving. Doordat ICT-

technologie doet waar het goed voor is, kan de leraar zich focussen op de essentie van goed onderwijs. Juist dat individuele maatwerk biedt optimale kansen voor leerlingen in het speciaal onderwijs.

3.3 De (V)SO leraar van de toekomst

Het is bij gepersonaliseerd onderwijs van belang de goede balans te vinden tussen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Als gepersonaliseerd leren de goede balans heeft, op basis van de *21st Century skills*, dan kan de vraag worden gesteld 'over welke vaardigheden moet een docent beschikken, om goed onderwijs te kunnen geven?'. Het panel van deskundigen formuleerde de volgende kennis en vaardigheden voor de leraar in het speciaal onderwijs van de toekomst.

De leraar moet werken vanuit een goede kennis van de maatschappelijke opdracht van het speciaal onderwijs. Hij (en uiteraard ook zij) heeft een grondige kennis van de handicaps van leerlingen en de daarmee samenhangende ontwikkeling van deze leerlingen. Hij kent de daarmee samenhangende leerstrategieën van zijn leerlingen.

De leraar kan heel goed differentiëren op uiteenlopende niveaus van de individuele leerling. Hij kan schakelen tussen verschillende rollen als leerkracht, zoals instrueren, trainen en coachen en gewoon lesgeven. Hij is ook expert in het schakelen tussen individuele begeleiding, het uitvoeren van vormen van coöperatief leren en klassenactiviteiten.

Uiteraard heeft de leerkracht zelf ook een prima ICT-geletterdheid. Als leerlingen met een simpele mobiele telefoon alle kennisbronnen ter wereld kunnen ontsluiten, moet hij hier de weg kunnen wijzen.

De leraar borgt kwaliteit, hij kan evalueren en proactief plannen.

Hij heeft goede sociale vaardigheden zoals inlevingsvermogen, zelfreflectie en goede gespreksvaardigheden.

Belangrijk is ook dat hij open staat voor samenwerking met de jeugdzorg, toeleiding tot de arbeidsmarkt en bereid is expertise elders halen.

4. Onderwijskundige agenda speciaal onderwijs

Als we kijken naar, de ambities van het Nederlandse onderwijs; en wat leerlingen moeten leren voor hun toekomst in de 21^e eeuw, dan komen we tot de volgende zeven speerpunten in de onderwijskundige agenda van het speciaal onderwijs.

1. De zeer diverse leerlingenpopulatie in het speciaal onderwijs vraagt om een hoge mate van *gepersonaliseerd onderwijs*. Leerlijnen op maat. Individueel en coöperatief leren in kleine groepjes. Dit vraagt van de leraren een kwalitatief hoge standaard van *gedifferentieerd lesgeven* en begeleiden van leerprocessen van leerlingen (vgl. Van der Valk, 2014; Lemov, 2012).
2. Het bovenstaande kan krachtig ondersteund worden door optimaal gebruik te maken van *digitale leermiddelen en ICT*. Hiervoor zijn intensieve investeringen nodig.
3. Het speciaal onderwijs zal onderwijskundig een verschil moeten maken met de doorontwikkeling van het curriculum van de *leergebied overstijgende kerndoelen*⁷. Dit zijn:
  - Leren leren;
  - Leren taken uitvoeren;
  - Leren functioneren in sociale situaties;
  - Ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief.
4. De *kwaliteit* wordt stevig geborgd (Marzano, 2012). Resultaten en opbrengsten structureel evalueren en er proactief op sturen, ontwikkelingsperspectief voor elke leerling op orde hebben, toepassen van goede diagnostiek en de commissies van begeleiding bewaken en sturen het onderwijsproces voor elke leerling.
5. De *professionaliteit* van elke leerkracht wordt duurzaam versterkt (Onderwijsraad, 2013; De Bont, 2013). Academisering, didactische vaardigheden en pedagogische vaardigheden optimaal in balans, opbrengstgericht werken, lerarenregister.
6. Het speciaal onderwijs werkt intensief samen met andere partners in de *jeugdzorg, arbeidstoeleiding en het sociale domein* (Extra kansen voor jongeren in kwetsbare positie, 2014) van de leefwereld van leerlingen en hun gezinnen. Er wordt

geïnnoveerd op gezamenlijke arrangementen of trajecten waarin leerlingen zo goed mogelijk onderwijs krijgen in combinatie met optimale ondersteuning en/of zorg en hulpverlening. Juist de transitie van de jeugdzorg, AWBZ en de Participatiewet naar de Gemeenten maken dit meer dan ooit mogelijk.

7. Het VSO valt nu onder het wettelijk kader van het primair onderwijs en de Wet op de expertisecentra en de cao voor de sector van het primair onderwijs. Het ministerie en de onderwijsraden willen in feite *het VSO gaan invlechten in het wettelijk kader en de cao voor het voortgezet onderwijs*. Dat is een hele logische gedachte voor het diplomagerichte speciaal onderwijs met de uitstroom vervolgonderwijs. Het speciaal onderwijs moet hierop anticiperen want dit gaat grote gevolgen hebben. Denk bijvoorbeeld alleen al aan het feit dat dan elke leraar in het VSO bevoegd dient zijn voor het VO.

5. De toekomstige organisatie van het speciaal onderwijs

De strategie van het speciaal onderwijs binnen de ontwikkeling van het passend onderwijs zou drie belangrijke pijlers moeten kennen⁸.

1. Expertise brengen naar de leerling (*'a service, not a place'*). Zoveel als mogelijk de expertise brengen in de gewone leefwereld van het kind, exclusie en separatie altijd vermijden.
2. Denken vanuit de regionale context. Immers, in de (regionale) samenwerkingsverbanden wordt de regie op het passend onderwijs gevoerd. Ook is de context van een krimpgebied weer anders dan van de grote stad.
3. Samenwerken met regulier onderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs, gemeenten, jeugdzorg, buitenschoolse opvang, arbeidstoeleiding. De combinatie van invoering passend onderwijs en de drie decentralisaties van rijksoverheid naar gemeenten van jeugdzorg, werk en AWBZ, bieden uitgebreide kansen (Op weg naar duurzame maatschappelijke ondersteuning, 2015).

Op basis van de bovenstaande pijlers, maar ook om de onderwijskundige agenda voor het speciaal onderwijs te realiseren, denken wij dat het nodig is dat zich in de komende jaren de volgende ontwikkelingen gaan voltrekken.

5.1 Speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs

Van groot belang is dat er een integratie tot stand komt tussen scholen voor speciaal basis onderwijs (SBO) en speciaal onderwijs (SO). We zien dat op veel plaatsen beide schooltypes qua leerlingenaantallen krimpen. De prikkels die uitgaan van de invoering van het passend onderwijs leiden hier toe, maar soms ook krimp en verevening. De zorgbreedte van de reguliere basisschool vergroot, waardoor minder leerlingen, minder snel worden verwezen naar het SBO en SO. Bovendien biedt op veel plaatsen integratie van SBO en SO mogelijkheden voor een meer wijkgerichte of lokale inbedding van speciale onderwijscentra in het primair onderwijs.

5.2 Voortgezet speciaal onderwijs en het VMBO

Wij kunnen ons ook voorstellen dat vooral de kleine VSO-scholen worden geïntegreerd als afdeling binnen het regulier VMBO. Nu zien wij al op veel plaatsen dat VSO-scholen samenwerken met VMBO-scholen. Er is dan sprake van een zogenaamde symbiosesamenwerking⁹. De leerlingen uit het VSO volgen binnen het reguliere VMBO vaklessen als techniek, verzorging, bouw, e.d. Weliswaar onder begeleiding van docenten uit het VSO, maar wel in 'gewone' lessen en samen met leerlingen van het VMBO. De VSO-school volgt hetzelfde 'programma van afsluiting en toetsing' als de VMBO-school. Aan het einde van de opleiding wordt de leerling bij het VMBO ingeschreven als extraneus. Met andere woorden, de VSO-leerling wordt dan examenleerling van de VMBO-school en verlaat, als alles goed gaat, het VSO met een regulier diploma VMBO. Men kan hier nog een paar stappen verder gaan door de geormerkte VSO-leerlingen gewoon in te schrijven bij het VMBO en binnen deze school een apart arrangement te organiseren waardoor deze leerlingen toch binnen een speciale afdeling worden opgevangen, maar zich wel heel nadrukkelijk binnen de context van het reguliere VMBO bevinden. In feite gaat het hier om een integratie van het VSO binnen het reguliere

VMBO zonder de speciale voorziening als zodanig op te heffen. Deze integratie leidt per definitie tot een vermindering van de separatie van VSO-leerlingen en een betere maatschappelijke aansluiting.

Wat hier voor het VMBO betoogd wordt geldt uiteraard ook voor vergelijkbare samenwerkingen tussen VSO en HAVO/VWO en MBO niveau 1 en 2.

5.3 Expertise bundelen

Heel veel scholen voor speciaal onderwijs zijn klein en kwetsbaar. Wij zijn er dan ook voorstander van om de expertise op het gebied van speciaal onderwijs zoveel mogelijk te bundelen, door samenwerking, schaalvergroting en fusies. Wij pleiten ook voor het aangaan van de verbindingen tussen de voormalige clusters 2, 3 en 4. Natuurlijk zijn er belangrijke verschillen in de didactische en orthopedagogische contexten waarbinnen verschillende soorten leerlingen onderwijs moeten ontvangen. Maar er is veel meer dan alleen onderscheid. Wij zien een krachtige bundeling van expertise voor ons van het speciaal onderwijs op regionaal en lokaal niveau. Ook in de samenwerkingsontwikkeling tussen speciaal onderwijs en de jeugdzorg, werk en arbeidsmarkt is zo veel te winnen in een gezamenlijk optrekken van het speciaal onderwijs. Het passend onderwijs slaagt alleen als er zich, naast een sterke vergroting van de zorgbreedte in het primair en voortgezet onderwijs, ook een kwalitatief hoogwaardig en krachtig speciaal onderwijs ontwikkelt.

Geraadpleegde literatuur

- Bestuursakkoord voor de sector primair onderwijs* (definitieve versie 10 juli 2014). Den Haag/Utrecht: ministerie van Onderwijs en de PO-raad.
- Bont, G. de (2013). Professionaliteit in het onderwijs. Van maakbaarheid naar raakbaarheid. *MESO magazine, februari, 188*, 14-19.
- Drost, M., & Bijstra, J. (2008). *Leerlingen in beeld. Een onderzoek naar kenmerken van leerlingen die worden aangemeld voor het cluster 4-onderwijs*. Groningen: Regionaal Expertisecentrum Noord Nederland (RENN4).
- Extra kansen voor jongeren in kwetsbare positie* (2014). Brief van de minister van Onderwijs. Den Haag: ministerie van OC&W (12 december 2014).
- Fransen, J. (2013). *De pionier als bruggenbouwer. Andere ideeën over ICT*. Kennisnet: 4W Uitgave.
- Jutten, J. & Francot, A. (2013). *Van Moetisme naar Moreel besef. Opbrengstgericht werken in een lerende school*. Schinnen: Natuurlijk Leren.
- Klaar voor de toekomst! Samen werken aan onderwijskwaliteit* (17 april 2014). Sectorakkoord VO 2014-2017. Den Haag/Utrecht: ministerie van Onderwijs en de VO-raad.
- Lane, K.L., Wehby, J.H., Little, M.A., & Cooley, C. (2005). Students with emotional and behavioral disorders educated in self-contained classrooms and self-contained schools: Part I – Are they more alike than different? *Behavioral Disorders, 30* (4), 349-361.
- Lemov, D. (2012). *Teach Like a Champion. 49 technieken om leerlingen te laten excelleren*. Rotterdam: CED groep.
- Marquenie, E., Opsteen, J., Ten Brummelhuis, A. & Van der Waals, J. (2014). *Elk talent een kans. Verkenning van gepersonaliseerd leren met ICT*. Utrecht: VO-raad.
- Marzano, R. & Heflebower, T. (2015). *Klaar voor de 21e eeuw. Vaardigheden voor een veranderende wereld*. Vlissingen: Bazalt Educatieve Uitgaven.
- Marzano, R.J. (2012, 5^e druk). *Wat werkt op school. Research in actie. Meta-analyse van 35 jaar onderwijsresearch direct toepasbaar in beleid en praktijk. Beter leerproces, hogere resultaten*. Vlissingen: Bazalt.
- Onderwijsraad (2013). *Leraar zijn. Meer oog voor persoonlijke professionaliteit*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Ons onderwijs2032. Eindadvies (2016). Den Haag: Platform Onderwijs2032 (o.l.v. Paul Schnabel).
- Oostdam, R., Peetsma, T., Blok, H. (2007). *Het nieuwe leren in basisonderwijs en voortgezet onderwijs nader beschouwd*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Op weg naar duurzame maatschappelijke ondersteuning. Een overzicht in vogelvlucht* (2015). Utrecht: Movisie ([https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Op%20weg%20naar%20duurzame%20maatschappelijke%20ondersteuning%20\[MOV-363580-0.2\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Op%20weg%20naar%20duurzame%20maatschappelijke%20ondersteuning%20[MOV-363580-0.2].pdf)).
- Smeets, E., Van der Veen, I., Derricks, M., & Roeleveld, J. (2007). *Zorgleerlingen en leerlingenzorg op de basisschool*. Nijmegen: ITS-Radboud Universiteit Nijmegen.
- Stoutjesdijk, R., Scholte, E.M., & Swaab, H. (2011). Special Needs Characteristics of Children with Emotional and Behavioral Disorders that Affect Inclusion in Regular Education. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 20*, 92-104.
- Thijs, A., P. Fisser & M. van der Hoeven (2014). *Digitale geletterdheid en 21^e eeuwse vaardigheden in het funderend onderwijs: een conceptueel kader*. Enschede, SLO Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling.
- Valk, T. van der (2014). *Excellentie en differentiatie. Met praktijkvoorbeelden van vo-scholen uit het netwerk van het Junior College Utrecht*. Den Haag: School aan Zet.
- Versterking bestuurskracht onderwijs* (2013). Brief van de minister van Onderwijs aan de Tweede kamer. Den Haag, ministerie van OC&W (19 april 2013).
- Voogt, J. & Pareja Roblin, N. (2010). *21st Century Skills. Discussienota*. Enschede: Universiteit Twente.

Over de auteurs

drs. **M. Faas** is voorzitter van het college van bestuur van de Ambelt, een organisatie met scholen voor speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs in de regio Zwolle en Apeldoorn.

B. Reuvecamp Mcm is stafmanager kwaliteit en innovatie bij de Ambelt.

Noten

¹ Deze gevleugelde uitspraak vinden wij inspirerend. Wij konden niet exact achterhalen waar deze nu precies als eerste is gebruikt. We vonden meerdere bronnen, onder meer:

Kluth, P. (2003). *You're going to love this kid! Teaching students with autism in the inclusive classroom*. Baltimore: Brookes.

Schwarz, Patrick A. (2007). Special Education: A Service, Not a Sentence. *Improving Instruction for Students with Learning Needs*, jrg. 64, nr.5, p. 39-42.

² Verevening betekent dat de bekostiging van het speciaal onderwijs en de extra ondersteuning op scholen sterk verschilt per regio en dat dit op termijn wordt rechtgetrokken. In sommige regio's is het deelnamepercentage aan het speciaal onderwijs veel hoger dan in andere regio's. De wetgeving voor het passend onderwijs voorziet er in dat op termijn elke regio evenveel financiële middelen krijgt voor het speciaal onderwijs en de extra ondersteuning. Regio's die nu bovengemiddeld veel leerlingen in het speciaal onderwijs hebben, krijgen in de periode van 2015 tot 2020 elk jaar minder geld, totdat ze op het landelijk gemiddelde zitten. Regio's met relatief weinig leerlingen in het speciaal onderwijs krijgen er geld bij.

³ Het voormalige 'cluster 3'-speciaal onderwijs voor leerlingen met ernstige verstandelijke en/of lichamelijke beperkingen en leerlingen die langdurig ziek zijn, heeft een heel eigen dynamiek en laten we hier buiten beschouwing.

⁴ De financiering en verantwoordelijkheid voor de LGF (leerlinggebonden financiering ofwel het rugzakje), de ambulante begeleiding van leerlingen in het reguliere onderwijs, is verlegd van het speciaal onderwijs naar de samenwerkingsverbanden.

⁵ Een arrangement is een op maat gesneden combinatie van het volgen van onderwijs en het krijgen van extra ondersteuning voor een leerling (of een groep leerlingen), door bijvoorbeeld ambulante begeleiding, extra opvang, een speciale klas, e.d.

Een symbiose betekent dat leerlingen vanuit het VSO voor een deel (maximaal voor 60%) het onderwijs volgen op een gewone school voor voortgezet onderwijs. Dit kan bijvoorbeeld vakonderwijs zijn in het VMBO of specifieke vakken als Frans, wiskunde, nask, op het HAVO of VWO. Dit is altijd vastgelegd in een schriftelijke overeenkomst tussen de twee betrokken scholen. Leerlingen van het VSO volgen dan ook het 'programma van toetsing en afsluiting' (PTA) van het regulier onderwijs en doen vaak uiteindelijk als extraneus examen in het regulier onderwijs.

⁶ In het schooljaar 2014/2015 heeft binnen de Ambelt een de zogenaamde 'Denktank (V)SO 2024' vijf keer studiebijeenkomsten gehouden over de toekomst van het (V)SO. De 'Denktank' bestond uit: leraren SO en VSO, intern begeleiders, schoolleiders, gedragswetenschappers, stagebegeleiders, ambulante begeleiders en kwaliteitsmedewerkers. Tijdens de studiebijeenkomsten werden de volgende externe deskundigen geraadpleegd: prof. dr. Ton van Yperen, hoogleraar RU Groningen; drs. Albert Boelen, stafmedewerker LECSO; prof. drs. Dolf van Veen, Windesheim; drs. Nienke Pol en drs. Marian Fuite, adviseurs Beekveld & Terpstra; Jan Kroon, rector Marnecollege Bolsward, Elize Jong MSc, trainer/consultant APS. De opbrengst van deze studiebijeenkomsten werd samengevat gepubliceerd in het boekje: *Speciaal onderwijs. Klaar voor de samenleving van morgen* (2015). Zwolle, de Ambelt.

⁷ Leergebiedoverstijgende kerndoelen voor het vso. Enschede, SLO Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. <http://www.slo.nl/speciaal/vso/kerndoelenvso/lgo-doelen/>

⁸ Onder meer de Ambelt in Zwolle heeft dit gedachtengoed uitgewerkt in een strategische plan: Bestuurlijk perspectief van de Ambelt 2015-2017. Visie op de toekomst van de Ambelt. Zwolle, de Ambelt.

⁹ Kijk voor feitelijke informatie over symbiose op de website van de Inspectie voor het onderwijs: <http://www.onderwijsinspectie.nl/nieuwsbriefbijlage/2014/regels-rond-symbiose-versoepeld.html>